
Får skäggmeshonor se ut hursomhelst?

Lars Gezelius

År 2000 besökte de tyska ornitologerna och skäggmeseentusiasterna Hans Wawrzyniak och Gertfred Sohns Tåkern och Tåkerns fältstation. De hade hört talas om den stora populationen av skäggmese i Tåkern. De bekantade sig med Tåkern några dagar och var ute på en del mer eller mindre vådliga kanotturer i vassarna. De ville vi skulle dokumentera skäggmeshonornas olika huvud- och ryggteckning som de gjorde hemma i Tyskland och gav oss ett schema med olika typer som de ville vi skulle klassificera honorna efter. Nu har det gått drygt tio år sedan dess och vi har klassat 674 honor med avseende på deras teckning på ovensidan.

Inledning

Skäggmese är ju en av de vanligaste märkarterna vid Tåkern, och den har allt sedan den kom till sjön ägnats särskilt intresse i fältstationens verksamhet. Drygt 13000 skäggmese har nu ringmärkts genom åren, och arten är därmed god tvåa efter rörsångaren i fångststatistiken. Skäggmeshonorna har i vuxen dräkt olika grad av mörka fjädrar på hjässa och rygg (Wawrzyniak & Sohns 1986). Den vuxna dräkten får de efter sin första ruggning under sin första höst, alltså redan vid någon eller några månaders ålder. I sin unga dräkt har båda könen en stor svart fläck på ryggen.

De flesta fjädrar får sin färg från pigment som bildas i fågelns hud. De hos fåglar allra vanligast förekommande pigmenten är melanin och olika karotenoider. Melanin står för alla svarta färger och för de flesta bruna och grå toner. Fåglar producerar melaniner i celler som kallas melanocyter. Syftet med denna studie är att dokumentera variationen i utseende hos Tåkerns skäggmese och att kunna jämföra honornas utseende här med honor från andra områden.

Metod

Fångst och ringmärkning av skäggmese har huvudsakligen bedrivits vid Renstad kanal i sydvästra kanten av Tåkern. Förutom den traditionella biometrin som vinglängd, fett och vikt samlar vi hos skäggmese även in uppgifter om ruggning, ögonfärg, tarslängd samt om honors färgteckning på rygg och hjässa. Sedan Gertfred Sohns besök på stationen 2000 används hans skala för att klassificera honorna i olika varianter (figur 1).

Resultat

Under åren 2000 - 2010 har 674 skäggmeshonor klassificerats efter teckningar på hjässa-rygg. Fördelningen av olika honor i olika kategorier framgår av tabell 1. Vanligaste typen är enstaka mörka "stänk" på ryggen och avsaknad av sådana på hjässan - alltså typen 0/1 (första siffran avser pigmenteringen på huvudet och andra siffran pigmenteringen på ryggen). Näst vanligast är helt avsaknad av mörka stänk på ovensidan (0/0). Därefter finns olika varianter av mer mörka

Bundesweites Bartmeisenprogramm

Kopf- / Rückenzeichnung der Weibchen (Alterskleid)

0/0
(17,3 %)

1/1
(6,5 %)

2/2
(4,9 %)

3/3
(3,3 %)

häufige Zeichnungsmuster:

0/1
(39,0 %)

0/2
(14,5 %)

1/2
(8,3 %)

1/3
(1,9 %)

Figur 1. Schema över olika varianter i ryggteckning hos skäggmeshonor (efter Gertfred Sohns).

Exempel på olika varianter i huvud- och ryggteckning hos skägghonora. Överst en 0/1, i mitten en 0/2 och nederst en 3/1 fågel. Den översta typen är den i särklass vanligaste.

Tabell 1. Antalet klassade skäggmeshonor i Tåkern 2000-2010.

År/typ	0/0	0/1	1/1	0/2	1/2	2/2	3/3	0/3	2/3	3/1	1/0	1/3	2/1	3/2	Summa
2000	6	58	10	12	11	8	5								110
2001		5	1	5	2		6	6							25
2002		2				1									3
2003	12	51	17	13	15	6	2				1	2			119
2004	6	30	11	6	7	5	2	1			2	2	2	1	75
2005	8	32	1	8	9	2	1		4						65
2006	19	35	14	9	5		2			1	1			1	87
2007	2	20	3	9	3	2	2	1	2	1					45
2008	9	31	8	5	6	4	2			1					55
2009	13	40	2	18	11	3	3	1	2			2			66
2010	2	10	5	6	2	1									24
	77	314	72	68	52	32	25	9	8	3	4	6	2	2	674

teckningar, ju mörkare de är desto mer ovanliga är de i stora drag. Tittar man på huvud och rygg var för sig, är det vad gäller huvudet en fallande frekvens med 70 % 0, 20 % 1, 6 % 2 och 4 % 3. Vad gäller rygg har de generellt mer pigmentering där, med 12 % 0, 58 % 1, 23 % 2 och 7 % 3. Det verkar också som att ju mörkare de är på ryggen desto oftare har de mörkt på huvudet, t.ex är kategorin 3/3 rätt så vanlig (se bild här intill).

Man frågar sig förstås vad beror detta på och hur ser det ut på andra håll. Pigmenteringen styrs främst av genetiska faktorer, men även hormoner kan påverka, och en variation i pigmentering inom en population är ovanligt (Harrison 1986). Syftet med fåglars färger kan grovt delas in i två; antingen som camouflagen eller för att signalera eller väcka uppmärksamhet (Cott 1985). Pigmenteringen hos honorna är kanske en slumpmässig variation eller så har det ett syfte. I så fall torde det vara som camouflagen, snarare än en signal. 3/3honan här intill har ju ett fint camouflagen i vassen, säkert till fördel vid ruvning. Om det nu är en fördel, varför ser inte alla honor ut så? Kanske är inte fördelen tillräckligt stor?

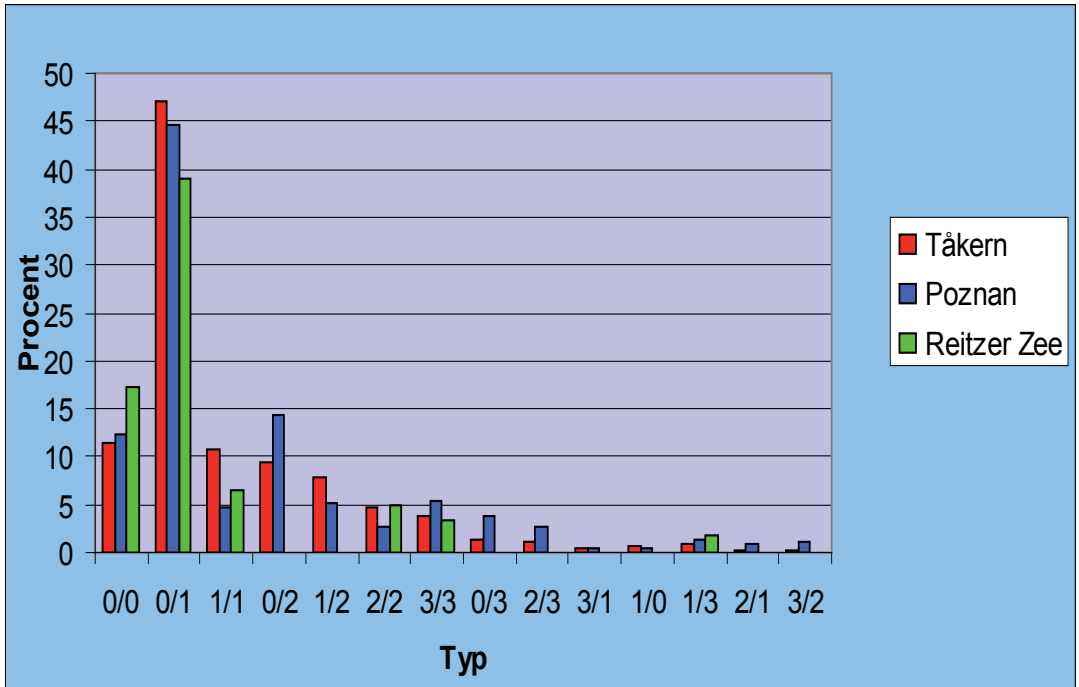
Jag har även jämfört Tåkerns skäggmeshonor med honor i Tyskland (data från Sohns, Reizer See) och i Polen (data från Poznan, Janusz Stepniewski) (figur 2). Det generella mönstret är likartat mellan de tre platserna, men Tåkerns skäggmesar verkar vara lite mer pigmenterade än de tyska. En intressant fråga är ju också

om fåglarna ändrar sin pigmentering med åren (efter minst en ruggning). I materialet finns sex dokumenterade mellanårskontroller och det allmänna är att pigmenteringen är tämligen lika

FOTO: JANUSZ STEPNIEWSKI

En polsk skäggmeshona som klassats som 3/3.

Figur 2. Procentuell fördelning av olika typer av skaggmeshonor vid Tåkern ($n=674$), jämfört med Poznan, Polen ($n=1476$) och Reitzer Zee, Tyskland ($n=?$).

Tabell 2. Mellanårskontroller av skaggmeshonor och deras pigmentering vid märk- respektive kontrolltillfället.

Individ	märkt	kontroll	märkning	kontroll
1EN46655	2007	2008	0/2	0/2
1EN91355	2007	2008	0/1	0/1
1EJ89045	2003	2004	0/1	0/1
1EJ35364	2000	2001	2/2	2/2
1EH83578	2000	2001	0/2	0/3
1EH83824	2000	2001	0/2	0/3

mellan åren (tabell 2). Två fåglar har klassats från 0/2 till 0/3 mellan åren och det kan bero på en liten variation och/eller olika bedömningar av skalan. Vi klassar vidare och förhoppningsvis kan jämförelser göras med populationer lägre bort, t.ex. i Turkiet och i Ryssland. Slutligen ett stort tack till alla ringmärkare vid Tåkerns fältstation som hjälpt till att samla in materialet samt till Gertfred Sohns och Janusz Stepniewski för data från Tyskland resp. Polen.

Referenser

- Cott, H. B. 1985.** Artikel "Coloration, adaptive". I Campbell, B. & Lack, E. (eds). A Dictionary of Birds. Carlton & Vermillion.
- Harrison, C.J.O. 1985.** Artikel "Plumage, abnormal". I Campbell, B. & Lack, E. (eds). A Dictionary of Birds. Carlton & Vermillion.
- Wawrzyniak, H. & Sohns, G. 1986.** Die Bartmeise. Die Neue Brehm-Bücherei. Wittenberg Lutherstadt.